بەکورتی7: نهێنی و نهێنیبوون.. ئازاد حەمە

بەپێیئەوەی نهێنی Secretهەردوو ئاکاری شاردنەوە و ئاشکراکردن لەخۆدەگرێت نهێنیەکانی ئەویتر زۆرجار دوچاری گومان و ڕاچڵەکینماندەکات. ڕاستە جیاکردنەوەی ئەوەی نهێنییە لەوەی ناچێتە خانەی نهێنییەوە گرنگیی خۆی هەیە. بەڵام بەمان هەیە داکۆکی لە ماف بە نهێنیبوونSecrecyبکەین و جەخت لەوەشبکەین، کە بەپێی هەلومەرج و دۆزی ژیانی مرۆڤەکان پەیوەستی بە نهێنی یان نەگوتنی ئەوەی ناشێت بگوترێت و لەویتر بشاردرێتەوە جوداوازە. ئەمەو دەستبردن بۆ نهێنی ئەویتر،جیانەکردنەوەی پرایڤت لە نهێنی، دەرگیریبوون بەدەست شاردنەوەی نهێنییەوە هەیەن، زۆرجاریش گومان لەییە هەندێک کەس دەڵێن: من هیچ نهێنییەکم نییە. لەم گوزارەیەدا هەڵەی گەورەکە نییەکەیە.
ئەگەرشتێک نەبێت بەناوی نهێنیناسییەوە خۆ نهێنی هێندە گرنگە، کە فەلسەفە گوتنی خۆی لەبارەیەوە هەبێت. نهێنیبوون و دۆزینەوەی نهێنی دیرۆکێکی بەرینی لە هزری فەلسەفییدا هەیە. فەلسەفە هەردەم لە ڕاستیی یان نهێنیی مەرگ دەپرسێت و هەوڵیلادانی توێکڵەکانی ئەم نهێنییەش دەدات.لەبەرئەوە لە ژیانی مرۆڤ دیاردەی نهێنی شتێکی سەرنجڕاکێش و بابەتێکی مرۆیی و عەقڵیشە.هەر بۆیە شێت نهێنی نییە. بەمجۆرە ئاشنابوونی فەلسەفە بە نهێنی شتێکی نوێ نییە و نهێنی(بوون، گەردوون، یەزدان) بەشێکن لەوە. بۆنموونە، پرسی بوون لای هایدیگەر بەشێکە لەو پرسەی تایبەتە بە دۆزینەوە،چونکە بوون لە شاراوەکانە، نهێنییە، ئەمەش داوای گەڕانلێدەکات تا ونبوو/شاراوە بدۆزینەوە.
لەسەر ئەو بناغەیە دەپرسین: نهێنی بۆ هەیە و چۆن دەتەسازان؟چی بە نهێنی ئەژماردەکرێت،چیش ناکرێت؟نهێنی بڤەیە؟بۆ کێ؟مێژووی هەیە یان ئەوەی کە مرۆڤ نهێنی هەیە دیاردەیەکی نوێیە؟ئەوەی نایەڵم نهێنییە یان لەمبووە بە نهێنی؟ئایا ڕۆژێک دێت مرۆڤ لە نهێنی ببێتەوە؟سەرچاوەی نهێنی چییە و سروشتی چۆنە؟چی نهێنی لە نانهێنیی جیادەکاتەوە؟چۆن نهێنی دەمرێت؟ئەوە دەنێت لەسەر نهێنی ڕووبەڕووی هەڕەشە، تەنانەت کوشتن ببینەوە؟کامیان ترسناکە: بەکاربردنی نهێنی ئەویتر یان ژیانی پرایڤتی؟مرۆڤ پەیوەستی بە نهێنی هەیە؟لەگەڵ باڵادەستی زیرەکیی دەستکرد چیبەسەردێت؟گەمژەکان، گێلەکان نهێنییان هەیە؟نهێنیی شتێکی ڕەوشتییە یان دیاردەیەکی بەدیی مرۆییە؟نهێنی

پێویست لە نهێنی ناپێویست جیادەکرێتەوە؟ ئەوەی دەیشارینەوە و باسیناکەین بە نهێنی دادەنرێت؟چەند مافی ئەوەمان هەیە نهێنی ئەوی تر بزانین و شت لەوانەش بشارینەوە متمانەیان پێمانە؟لەچ هەلومەرجێکا بۆمان هەیە وتی وتی لەبارەی نهێنی ئەویترەوە بکەین؟

نهێنی چییە؟ نەگوتنی شتێکە،زانیارییەکە، ئەمە بەپێی پەیمانێک دەبێت لەنێوان دوان،یان گروپێک لەناو کۆمپانیا یان دامەزراوێک، یاخود بەپێی یاسایەک دەبێت،کە کەسێکە بە باسنەکردنی ئەو نهێنییە پابەنددەکرێت.نهێنی بەشێک لە بێدەنگبوون،شاردنەوە و سەرنگومکردنی تێدایە.بەمجۆرە نهێنی ئەو شتەیە گوتن لەبارەیەوە قەدەغەیە،یان خودی شتەکە شاراوەیە، ناڕوونە، نادیارە، نائاشکرایە. بۆیە گوتنی نهێنی،وادەکات ئەوەی نهێنیبووە ئاشکرابێت،لە شاردنەوە بەدەربێت،لە نهێنیبوونبکەوێت. کاتێک باس لە نهێنی دەکرێت شتێک دێتەئاراوە بەناوی ئەرکی پاراستنی نهێنی،یان ئەرکی نەدرکاندنی نهێنی.ئاسانتر بدوێین: نهێنی ئەو شتەیە تۆ دەتەوێت بیزانیت و ئەویتر ئەو زانینەت لێقەدەغەدەکات.

دیاردەی نهێنیپارێزی ژیرمەندیەکی خۆی دەوێت.ئەم دیاردەیە ئەندێشەییەکی تێدایە،کە زۆرێک پێیپەنابەن بۆیە رقیان لێیە. رق لە نهێنی کۆتای بە نهێنیبوون ناهێنێت.نهێنی خۆی لەنێوان دوو دیودا دەبینێتەوە: درکاندنی نهێنی و پاراستنی نهێنی، کە ئەوەش دەکرێت بەرەو گفتوگۆی لایەنیتری ئەم دوو دیوەمان بەرێت، لەوانە:مانەوەی نهێنی و لەناوبردنی نهێنی، زیندوڕاگرتنی نهێنی و مرادنی نهێنی،ئەمەو تادەگاتە نزیکبوونەوە لە نهێنی، کە پێمانوایە ترسناکە/دورکەوتنەوە لە نهێنی کە پێمانوایە چارەسەرە.گومانیناوێت نهێنی دەخوازێت وەک پێیپەنەبراو بمێنێتەوە،خۆئەگەر نهێنی کەوتەبەر درکاندن ئەوا شتێک بەناوی نهێنییەوە نامێنێتەوە. سەرەڕای ئەوە،نهێنی هەیە دەمرێت و نهێنیتر لەدایکدەبێت، هەشە نەمرە، بەنموونە راستی مەرگ.

هەموو نهێنییەک سروشتی خۆی هەیە و هەر ئەوەش کەرەکەی دیاریدەکات.زۆرجاریش بەهۆی نهێنییەکانەوە خۆمان دەپارێزین و جارجارەش ئەو نهێنیانەی بوینەتە هەڵگریان ناخۆشەویستماندەکەن یان ژیانمان دەخەنە مەترسییەوە. جیاکردنەوەی نهێنی باشیش لە خراپ، پێویست لە ناپێویست گرنگیی خۆیان هەیە.چونکە لە شت نهێنی دروستکردن مەرج نییە بە نهێنی ئەژماربکرێت.واتە جاری وایە ناخوازین راستیەکە بڵێین، ئەمە بەو مانایە نایەت ئەوەی نەگوتراوە نهێنییە.لێرە قسەمان لەوە نیە،کە سایکۆلۆژیای هەندێک کەس بەجۆرێکە لەزەت لەوە وەردەگرێت هیچی خۆی لەگەڵ نزیکەکانی باسنەکات، ئەمە نهێنیپارێزی نییە، ئەوە نییە لایسەرەوە لەسەری

دوایین.بەڵام کاتێک دەگوترێت(ئەو شتە کرا لە پشت پەردەوە)،واتە بەشاراوەیی کرا، لەڕێ بێدەنگی لە کردنی شتەکە دەبێتە نهێنی.
گەمژەکان، دەبەنگەکان، بەشێوازی خۆیان هەڵگری نهێنین،لە نهێنی دەرهێنانلێیان زۆر ئاسانترە وەک لە مرۆڤی ئاسایی. ئاژەڵەکانیش شێوازی خۆیانیان لە خۆشاردنەوە و خۆراکشاردنەوە هەیە، بەڵام شێوازی نهێنی ئێمان لەو سیستەمە ناچێت مرۆڤ نهێنییەکانی پێدەچنێت.
سەرباریئەوە،چەمکی نهێنی لەبواری کاری هەواڵگری مانایەکیتری هەیە و لەوەدا شێوازێکیتر لە شاردنەوەی زانیاری و پاراستنی نهێنی پراکتیزەدەکرێت. بەڵام پاراستنی نهێنی بەپێی نهێنی پیشەییConfidentiality،لە بواری دادوەریی،پزیشکیی، ڕۆژنامەوانیی تایبەتمەندی تری هەیە، یان قەشە لە وڵاتێکی وەک سوید هەرگیز داوای شایەتحالیلێناکرێت.
کەتا بینینمان سەبارەت بە نهێنی ئەوەیە،کە دیدگای جیاواز لەبارەی نهێنی و چۆنیەتی نهێنیبوونەوە هەیە: نهێنی و کولتوور،نهێنی و چین و توێژ،نهێنی و ڕەگەز(نێر، مێ)، و زۆرێکیش لەگەڵ نهێنیخوازیدا ناسازگارن. بەڵام نابێت ئەوەمان بیرچێتەوە،کە هەموان ناتوانیین نهێنیپارێزبیین.ئەمە لە هەندێک ڕووەوە پەیوەندی بە پەروەردەوە هەبێت. هەندێک پەروەردەی بەجۆرێکە،یان خۆی سروشتیوایە، کە دەمشەڕ و ناتوانێت شت نەڵێت و توانای پاراستی گوتنی نییە.لێرەدا پەیوەستە ئەوە بزانیین،کە شتێک هەیە بەناوی ئاسایشی زانیارییەوە و لەوە پاراستنی نهێنییەکان مەرجی سەرەکییە.
بەداخەوە لەناو ئەو قەرەباڵغییە سیاسییەی لە کوردستان هەیە ئەو ئاسایشە وەک پەیوەست ڕێزیلێناگیرێ و وەک خەمێکی نەتەوەییش نابینرێت.

ئازاد حەمە
پرۆفیسەر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

کتێبی (ئایدۆلۆژست) ی بەختیار

عەلی و چەند سەرنجێك. سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموو دەقێکی ئەدەبی، زادەی زەمەن و شوێنێکی دیاریکراوە. ئەگەر دەق بەرهەمی بیرکردنەوە و دنیابینی نووسەربێت لە هەلومەرجێکی دیاریکراودا، ئەوا نووسەریش وەك مرۆڤێك لە زەمەن و شوێنێك دەژیت و لە بەریەككەوتندایە لەگەڵ واقیع و دەوروبەر. لەم ڕوانگەیەشەوە دیاردەکانی دەوروبەری دەبنە جێگەی تێڕامان و بیرکردنەوە کە دواجار ئەمەش لە دنیابینی نووسەردا ڕەنگدەداتەوە. لە بەشێکی زۆری دەقی ئەدەبیدا، دیاردە کۆمەڵایەتییەکان و سروشتی ژینگەیی و پەروەردەیی کۆمەڵگای کوردی، بە تایبەتیش لە ڕابردوودا دەبینرێت. کە تیایدا نووسەرانی ئێمە، وەك پەیامێکی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی، دەقی ئەدەبیان بینیوە و لەوەوەش ڕەخنەی هەموو ئەو دیاردانەیان کردووە، کە ئەو کات بوونیان هەبووە. ناتوانین دەقێکی ئەدەبی لە چوارچێوەی ئەو زەمەن و شوێنە داببڕین کە تیایدا نووسراوە، چونکە ئەودەقە، بەرهەمی ئەو زەمەن و ژینگە کۆمەڵایەتی و پەروەردەییە. بۆ نموونە: هیچ شاعیرێکی قۆناغی بیستەکان، باسی فێسبووکی نەکردووە، چونکە بوونی نەبووە، بەڵام هەمان ئەو شاعیرانە، سەدان جار باسی نەخوێندەواریی و جیاوازی چینایەتی و ستەمی ئاغا لە جوتیار و پەچەی ئافرەتیان کردووە. کەواتە لە بونیادی هەردەقێکدا، واقیعێك بوونی هەیە کە دەلالەتە لەوکات. بە هەمان شێوە، ئێستا هیچ لە شاعیرانی ئێمە باسی نەخوێندەواری ناکەن. بۆیە ناکرێت دەقێکی چیڕۆك یاخود ڕۆمان، بە میتۆد و دنیابینی ئەمڕۆ بخوێنینەوە. بە دەربڕینێکی تر، ناکرێ دنیابینی شاعیرێك و گوتاری شیعرەکانی بۆ نموونە لە سەرەتاکانی سەدەی بیستدا، ببەستینەوە بە تێڕوانینی ئێستامان و لە پەراوێزییەوە ڕەخنەی ئەو دەقانە بکەین، یاخود هەوڵی خوێندنەوەی دەقەکان بە کەرستە و چەمکگەلێك بدەین، کە ڕەنگە بۆ ئەو کات و قۆناغ هەربوونیشی نەبووبێت. لەو ڕوانگەیەوە، لە کتێبی (ئایدیۆلۆژست)دا، بەختیار عەلی، هەوڵدەدات گوتاری شیعری کوردی و ئەزموونی شاعیرانی سەرەتای سەدەی بیست، ببەستێتەو بە چەمکی ئایدیۆلۆژیاو لە پەراوێزییەوە ڕەخنەی توندوو ڕەتکەرەوە لە شیعری ئەو شاعیرانە دەگرێت. کە بە تێگەیشتنی ئەو، مەبەستیانە کەسیەتی تاك لە کەسیەتی کۆی جەماوەر بتوێننەوە و مانایەك بە سەربەخۆبوون و ئازادی تاکەکان نەهێڵنەوە، کە ئەمەش بە بڕوای ئەو، کارکردنە لە

پێناو دروستکردن و بەرھەمھێنانی مر□ق□کی ئایدۆلۆژست، کە دواجار لە خزمەت تێزێکی ئایدۆلۆژی دەبێت. بێگومان شیعری کوردی بە گشتی لە سەرەتای سەدەی بیستدا، شیعرێکە لە پێناوی کۆمەلگە و ڕیفۆرمکردنی تاکەکان و ھاتنەوە بەگژ ھەموو ئەقڵێکی میللی و دواکەوتوویی ئایینی و چینایەتی نووسراوە. کە لەم ڕووەوە ئەزموونی ھەریەك لە قانع و بێکەس دیار و بەرچاون. نووسەر لەو کتێبەیدا، دەیەوێت گوتاری شیعری ئەو قۆناغە، بە گوتارێکی ئایدۆلۆژی ڕووت و شاعیرانی ئەو سەردەمەش بە بکەر و دروستکەری ئایدۆلۆژیا بناسێنێت، کە بە بڕوای ئەو، ھەرچی نەھامەتی ئێمەیە، لێرەوە دێت و تەنانەت ئەو تیرۆرستانەی ئێستاش خۆیان دەتەقێننەوە، بەرھەمی شیعری (شێخ نوری و بێکەس و ئەحمەد موختارجــــاف) ن، کە ئەمە نەك ھەر ڕایەکــــی نالۆژیکییە، بگرە ترسناکیشە و دەبێت بە توندی لە دژی بوەستینەوە، چونکە پێناسەکردنی شیعری کوردی، لەو چوارچێوە فیکرییە ھەڵەیەدا، لە سەرێکەوە ئەو مێژووەی شیعری کوردی دەشێوێنێت و گومانی دەخاتە سەر، ھاوکات بە بڕوای من گەورەترین خزمەتیشە بە ھزری ئەوانەی خۆیان دەتەقێننەوە و خاوێن کردنەوەی پەرێزییانە کە ئەوان بەرھەمی سەید قــوتب و ئیخــوان و داعــش و جونــدلئیسلام و تونــد□□و□ ئیسلامییەکانی کۆمەڵگەی ئێمە نین، بەڵکو بەرھەمی شیعری کوردی سەدەی بیستن. دیارە یەکێك لە سادەترین سیمای ئەدەبی بۆ ناسینەوەی ئەو قۆنــاغە و ئەو ئەزمــوونەی شیعــری شــاعیرانی کــورد کە ئەو بە ئایدۆلۆژست ناویــان دەبــات ئەوەیە، کە شیعــری ئەو شــاعیرانە لە چوارچێوەی گوتارێکی کۆمەڵایەتی و پەروو□ردەیی و ھوشیاریدایە، کە ئامانجییان ھوشیارکردنەوەی خودی تاك و کۆمەڵگەشە. ئەو شاعیرانە، کاتێ جەخت لەسەر ھوشیاربوونەوەی تاك و ڕەخنەکردنی مر□قی کورد و دیاردە کولتووریی و میللییەکانی کۆمەڵگە دەکەنەوە، مەبەستییان ئەوە نییە دواجار خۆیان ببنە ئایدۆلۆژست و لە بری ھەمووان بیربکەنەوە و قسە بکەن، یاخود ھەوڵی تواندنەوەی کەسیەتی تاك لە کەسییەتی دەستەجەمعی و کۆ بدەن، وەك ئەوەی بەختیار عەلی دەیڵێت، بەڵکو مەبەستییانە دواجار ئەو ڕەخنەکردنە، ببێتە ھەوڵێك بۆ ھوشیارکردنەوە و پێشکەوتنی ئەوانیش، ھاوشێوەی خۆرئاوا. کاتێ بێکەس لە شیعرێکیدا باسی ئەوە دەکات ئەورووپا پاپای تەمبێ کردوو دەستی دایە عیلم و فەن، ئەوا مەبەستییەتی کە کوردیش وەك خۆر ئاواییەکان دژ بەو ئەقڵە لاھوتی و خورافییە بوەستێتەوە، کە بڕوای بە زانست و پێشکەوتن نییە. مەگەر ھیچ شاعیرێك ھێندەی فایــق بێکەس، ڕوانگەی□ک□ی □□شنگەریی و پێشکەوتنخوازانەی لە شیعردا ھەبووە؟ شاعیرێك کە ھانی یەکسانی نێوان نێر و مێ بدات، شاعیرێك کە دژی ڕوانینی خورافی و ئایینی بوەستێتەوە، شاعیرێك کە باس لە

فڕێدانی پەچەی شەرم وکارکردن و پاشکەوتکردن و فەرقنەکردنی نێوان نێرو مێ دەکات، ئیدی دەکرێ بڵێین ئەمە شاعیرێکی ئایدۆلۆژستە نەك ڕۆشنگەر؟ مەگەر بێکەس لەو شیعرانەیدا، لە خزمەت هیچ ئایدیاو ئایدۆلۆژیایەکی سیاسی بووە؟ کاتێ ئەم شاعیرە، لە بەرامبەر نوێنەری ئینگلیزەکان، باس لە بیست و هەفت ساڵەی ڕەنجەڕۆیی خۆی دەکات، ئاخۆ خزمەتی ئایدۆلۆژیا دەکات، یان دژی سیاسەتی ئیمپریالییەکان دەوەستێتەوە. کاتێ ئەحمەد موختار جاف، خەون بە ڕاکێشانی هێڵی شەمەندەفەر دەبینێت، زێوەر هەموو هەوڵێك دەدات لە پێناو خوێندەواریی و قانع دژی ئاغا و دەرەبەگ و کوێخاکان دەوەستێتەوە، دەکرێ بڵێین ئەمانە شاعیری ئایدۆلۆژست بوونە و لە خزمەت ئایدۆلۆژیا دابوونە یان دیدگایەکی مرۆڤدۆستی و ڕیفۆرمانەیان بە ئامانجی پێشکەوتن و کرانەوەی کۆمەڵگە هەبووە؟ ڕووبەرێکی گەورەی شیعری کوردی لە سەرەتای بیستەکانی سەدەی ڕابردوودا، واتە ئەو شاعیرانەی نووسەر لە کتێبی ئایدۆلۆژست ڕەخنەیان دەکات و دەیانسڕێتەوە، تەرخانە بۆ دواندنی کۆمەڵگە و کارکردن لە سەر هزر و ڕوانینی مرۆڤ بە ئاراستەی هوشیاریی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و چینایەتی. ئەو شاعیرانە، تاکی کورد لە پێناو ئایدۆلۆژیادا نادوێنن، وەك ئەوەی بەختیار عەلی باسی دەکات، ئەو شاعیرانە، کار لە سەر ناسنامە و سەربەخۆیی تاك ناکەن، بۆ ئەوەی دواجار لە بۆتەی نەتەوە بیتوێننەوە، یاخود ناسنامە و سەربەخۆیی و خۆیان ون بکەن، بە پێچەوانەوە، بەڵکو بۆ ئەوە دەیاندوێنن تاکو درك بە ماف و ئەرك و پێگەیان بکەن. شاعیرێکی وەك قانع، کاتێ بەگژ ئەقلێ چینایەتی دادێتەوە، ئەوا گوتاری یەکسانی نێوان مرۆڤەکان و دادپەروەری کۆمەڵایەتی وەك پەیامێك لە شیعردا بەرجەستە دەکات. بێکەس بۆچی دژی پاپا و ئەقڵی لاهوتی دەوەستێتەوە، ئەگەر شیعر وەك پەیامێك بۆ ڕۆشنبیرکردنی ئەوانیتر نەبینێت؟ڕەخنەکردنی ئەو شاعیرانە و ناساندنیان بە بکەری ئایدۆلۆژستی، دەلالەت لە دابڕان و هیچ پەیوەستبوونێکی دەقی شیعر و قۆناغی شیعری و کۆمەڵایەتی لای نووسەری کتێبەکە دەکات، چونکە ئەگەر بە وردی مێژووی شیعری کوردی بخوێنینەوە، زۆر بە ئاسانی لەو ڕاستییە دەگەین، کە ئایدۆلۆژیا وەك چەمك، وەك تیمەی سیاسی، لە دوای نسکۆی شۆڕشی کورد و بە دیاریکراوی لە شیعری ناوەڕاستی هەفتاکان، سەرههڵدەدات و درێژ دەبێتەوە تاکو سەردەمی ڕاپەڕین. شیعری ئەو قۆناغە، کە دیسانەوە بەرمەبنای ئەو هەڵومەرجە کۆمەڵایەتی و سیاسی و مرۆیەیە کە کورد تیایدا دەژیت، کە قۆناغی نائومێدی و ڕەشبینی و گەڕانە بە دوای فریادرەسێك، شیعریکە تەماهییەکی زۆری لەگەڵ ئایدۆلۆژیا دەبێت، بە تایبەتیش شیعری

شێرکۆ بێکەس، ئەزموونێکی هەرە چڕو دیاری ئەو بە ئایدۆلۆژیکردنەی شیعرە. ئایدۆلۆژیا وەک چەمک، وەک میتۆدێکی سیاسی کە مرۆڤ بە بەرنامەیەکی سیاسی، ئایینی، نەتەوەیی، تەیار دەکات، چەمکێک نییە بێکەس و قانع و زێوەر دایان هێنابێت. بەڵکو ئایدۆلۆژیا ئەو کاتە دەچێتە نێو گوتاری شیعری ئێمە، کاتێ لە مێژووی ئەدەبی ئێمەدا شاعیرانێک دەردەکەون، شیعر لە پێناو ڕێکخراوێکی سیاسی، کارەکتەر و سەرکردەیەکی حزبی، شۆڕشگێڕێکی ڕێگەی سیاسی دەنووسن کە ئەمەش زۆر ئاساییە، چونکە هیچ کەسێک ناتوانێت و ئەو مافەی نییە، کە ڕەنگرێژی دنیابینی شاعیرێک بکات کە چۆن و بۆچی ئەو شیعرانە دەنووسێت. بە نموونە کاتێ هەژار موکریانی شیعر بە بارزانی دەنووسێت، ئەو شیعر لە ڕوانگەیەکی حزبی و ئایدۆلۆژی نانووسێت، بەڵکو شیعر بە مرۆڤێک دەنووسێت، کە خەونی گۆڕانی ڕزگارکردنی نەتەوەکەیەتی. ئەو شیعر لە پێناو پڕۆژەیەکی ڕزگاری و نەتەوەییە، کە ئەویش خەونی گەیشتنە بە ئازادی. لەڕووەوە گرفتی بەشێکی زۆری ڕۆشنبیرانی ئێمە لە نەویشیاندا (ڕەهەندییەکان) ی پێشوو ئەوەیە، کە هەموو شتێک بە پێوەری سیاسی و ئایدۆلۆژی دەبینن. ئەوان بەچوونیان وایە، چونکە سیاسەت کایەکی ناشرین و بێزراوە لە نێو ئێمەدا، حزبە سیاسییەکانی ئێمە نموونەیەکی جوانی کارگێڕییی و دیموکراسی و خزمەتگوزاریان نیشان نەداوە لەو چەند ساڵانەی دوای ڕاپەڕین، ئیدی کوردایەتی، ڕزگاری نیشتمانی، خەونی سەربەخۆیی و ئازادی، خەونی بچووک و بەتاڵ و بێ مانان. ئەو ڕۆشنبیرانە، بەچوونیان وایە، وەک چۆن تاکێکی خۆرئاوایی، تاکایەتی خۆی دەژیت و نەتەوە و نیشتمان و سیاسەت و ئایین لە پەراوێزی ژیانیدان، ئیدی دەبێ تاکی کوردیش بە هەمان ئەقڵییەتی ئەوان بیر بکاتەوە و بژیت، بێ ئاگا لەوەی کە ئێمە هێشتا لە قۆناغی ڕزگاری نیشتمانی دەژین و وەزیفەی تاک زۆر جیایە لە وەزیفەی تاکێکی خۆرئاوایی، کەچی نووسەر لە لاپەڕە(149) ی کتێبەکەیدا دەنووسێت:(لە قووڵایی قۆناغەکەدا، هەوڵێکی گەورە هەیە بۆ دروستکردنی جەستەیەکی دەستەجەمعی، پرەنسیپی مانەوە لەسەر تواندنەوەی تاک لە جەستەیەکی کۆمەڵایەتی گەورەدا، لە سەر شۆڕکردنی ئینسانەکان بە بەرزە منێکی ڕزگار کەر ئیش دەکات هەموو هەوڵەکان بە ئاراستەی گەورەکردنی جەستەی جەماوەرە کە بە کورد گوزارشتی لێدەکرێت) لە پەراوێزی ئەو بەچوونەوە، دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە نووسەر نەک هەر بیروڕای سیاسی تاکەکان لە ئاستی نەتەوەییبوون ڕەت دەکاتەوە، بەڵکو پێی وایە سەر شۆڕییەکی گەورەش لە شۆڕشدا، بەدوای ڕزگارکەرێکدا بگەڕێین. وەلێ دەکرێ لێرەدا ئەو پرسیارە بکەین، ئاخۆ مانایەک و هەبوونێک بۆ جەستەی تاک لە ئاستی شوناس و ناسنامەدا هەیە، ئەگەر

جەستەیەکی نەتەوەیی بوونی نەبێت؟ ئایا وەرای هەموو ئەو پێشکەوتنانەی سەردەم، کاڵبوونەوەی سنوورەکان، گلۆبالیزم و تێکەڵبوونی چەی مرۆیی و نەتەوەیی، هێشتا مانایەك بۆ ناسیۆنالیزم و نەتەوە نەماوەتەوە؟ ئەو تێزەی نووسەر کە توانەوەی جەستەی تاك، لە جەستەی کۆ ڕەت دەکاتەوە، ڕەنگە بۆ خۆرئاوا، بۆ ئەو وڵاتەی ئەو لێی دەژیت، تێزێکی دروست بێت، وەلێ بۆ نەتەوەیەکی وەك کورد، دۆخێکی ترە. نەتەوەییبوون و کوردایەتی وەك شوناس، لە پڕۆگرامی سیاسی حزبێکدا کورت ناکرێتەوە، تا نووسەر بەچوونی وابێت ئەوانەی بە دوای ڕزگارکەرێکدا ئەگەڕێن، سەرکز، سەرشۆڕ و خاوەنی بوون و ناسنامەی خۆیان نین. ئەمە هەر سێ ساڵێك لەمەوبەر، لەلایەن توندترین و جەنگەڵترین ڕێکخراوی تیرۆرستی ڕووبەڕووی پەلامار بووینەوە و هەڕەشەی کەوتە سەر ناسنامە و بوون و ژیانمان. بۆیە ئێستاو تا بە دەستهێنانی قەوارەیەکی نەتەوەیی، ماناکانی جەستەی نەتەوەیی ئێمە لە ئاستی بوون و مانەوەدا پێویستن. هەڵەیەکی گەورەیە نەتەوەیەك لە نێوا دوژمنەکانیدا بژیت، بەردەوام لە ژێر هەڕەشەی سڕینەوە دابێت، کەچی تۆ بەچوونت وابێت، وەك چۆن تاکێکی خۆرئاوایی، سەربەرستی و شوناسی تاکانەی خۆی بەلایەوە هەموو شتێکە، ئەویش بەو شێوەیە بیر بکاتەوە. ئێمە لە سەرەتا ئاماژەمان بۆوەکرد کە بەشێکی زۆر لە ڕووناکبیرانی ئێمە، هەموو کایەکانی ژیان، بە پێوەری سیاسەت دەبینن و دەخوێننەوە. چونکە سیاسەتیش لە میتۆدی کارکردنی حزبی سیاسی بچووك دەکەنەوە، ئیدی بەچوونیان وایە کە ئەوە کوردایەتییە هەر لە بنەڕەتەوە ناشرینە و نابێ بە ناوی شوناسی نەتەوەیی و کوردایەتییەوە، تاك، تاکایەتی خۆی لە جەستەی گشتی بتوێنێتەوە. گرفتێکی گەورەیە، تۆ بە میتۆدی کۆمەڵگەیەکی خۆرئاوایی، کۆمەڵگەی خۆت بخوێنیتەوە. لە ڕاستیدا، بەشێك لە بۆچوونەکانی نووسەر بە تایبەتی ئەوانەی پەیوەندییان بە ئەدەب و شیعری کوردییەوە هەیە، جێگەی سەرسامین. خوێنەر کاتێ ئەو دیدە دەبینێت کە ئەو نووسەرە بە توانایە شیعری کوردی پێ هەڵدەسەنگێنێت، دەکەوێتە پرسیار و شۆکێکی گەورە. بەوەی چۆن نووسەرێك، ڕایەکی لەو شێوەیە، بێ هەبوونی هیچ ئەرگۆمێنتێك دەردەبڕێت. بۆ نموونە: ئەو لە لاپەڕە (137) ی کتێبەکەیدا، لە پەراوێزی ڕەخنەگرتن لە شیعری کوردی سەدەی بیستدا، بە تایبەتی شیعرەکانی (شێخ نوری) و(بێکەس) و(قانع) دا، دەڵێت:(ئەم ستایشەی مردن بە درێژایی سەدەی بیست و تا ئەمڕۆش لە هەموو شوێنێك هەڵدەقوڵێت ئەو تیرۆرستانەشی کە خۆیان دەتەقێننەوە، درێژکراوەی ئەو هێڵە ستایشکردنەی مەرگن کە ئایدۆلۆژستەکان لە سەدەی بیست جێگیری دەکەن) با لەوە گەڕێین کە چۆن ئەو نووسەرە تیرۆرستێك و

ئەوانەشی لە پێناوی نەتەوەدا خوێن دەڕێژن، لە تای تەرازوویەكدا یەكسانییان دەكات، تەنها دەپرسین لە كوێوەی شیعری شاعیرانی كوردی ئەو قۆناغەدا، ئەو پەروەردە تیرۆرستییە دەبینرێت؟ كام شاعیر و كام شیعر خۆتەقاندنەوە دەكاتە نەریت و بە مرۆڤی كوردی ئاشنا دەكات؟ دەكرێ مردنی تیرۆرستێك، بە مردنی هەمان ئەو خۆبەختكارە بەراورد بكەین كە بە نموونە لە ڕێگەی شیعرەكەی شێركۆ بێكەسەوە، ئامادەیە لە پێناوی نەتەوەكەیدا خۆی بكاتە قوربانی؟ هەر خوێنەرێك ئاگاداری مێژووی شیعری كوردی بێت، بۆچوونی ترسناكی لەو شێوەیە دەرنابڕێت! ئاخر تیرۆرستان بەرهەمی شیعری شێخ نوری نین، بەرهەمی شیعری بێكەس نین، كە ئەو ئەقڵییەتە ڕۆشنگەرەی ئۆستا كاك بەختیار و هاوڕێكانی هەیەتیان، بێكەس هەشتا ساڵ لەمەوبەر هەڵگەی بووە، بەڵكو بەرهەمی ئیسلام، ئیسلامی سیاسی، جوندو ئەنسار و ئیسلامییە توندڕەو و تیرۆرستییەكانی داعشن، كە شمشێریان بەلاوە پیرۆزە. كارەكتەری تیرۆرست، نەك هەر كارەكتەرێكی بێزراو و نامۆ و قێزەوەنە لە فەرهەنگی كۆمەڵگەی ئێمەدا، بگرە تا سەرەتا دوو هەزارەكانیش، مرۆڤی كورد نەیدەزانی تیرۆر و تەقاندن و ملپەڕاندن بە شمشێر هەیە، هەتا مەلاكرێكارو تیرۆرستانی جوند، سەری پێشمەرگەیان لە خیێی حەمە نەبەی. لە مێژووی كورددا، كوشتن بوونی هەبووە، وەلێ كارەساتە تیرۆرست بە بەرهەمی كۆمەڵگەی كوردی و شیعری سەدەی بیست بزانیت. ئەو بۆچوونە ترسناكە، نەك هەر دەبێ ڕەت بكرێتەوە، بەڵكو دەبێ لە دژیشی بوەستینەوە. ئەو بۆچوونە، لە دوو ڕەهەندەوە مەترسییەكی گەورەیە، لەلایەكەوە بە بڕوای من، پاككردنەوەی پەرەزی ئەوانەیە كە تیرۆریان بە یەكەمجار وەك دیاردەیەكی سیاسی هێنا نێو كۆمەڵگەی كوردی، كە هەموومان دەزانین كێن ئەوانە، لەلایەكی دیكەشەوە سڕینەوەی ڕیشەی مێژووی ڕۆشنبیریی و فەرهەنگی ئێمەیە، چونكە نابێ ئەوەمان بیربچێت، كە مێژووی ڕۆشنبیریی كوردی لە شیعرەوە دەست پێ دەكات. ئەو كاتەی خانی بە شێوەیەكی سەرەتایی پرەنسیپەكانی ناسیۆنالیزم لە مەم و زیندا بینا دەكات، چەمكێك نەبووە بە ناوی ناسیۆنالیزم، ئەو كاتەی بێكەس، دژی چەوسانەوەی ڕەگەزی دەوەستێتەوە، قانع خەون بە یەكسانی و دادپەروەری و نەمانی جیاوازی چینایەتی دەبینێت، ڕێكخراوێكی سیاسی نەبووە، بە میتۆدێك لە دژی چەوسانەوەی چینایەتی بوەستێتەوە. شاعیرانی كورد، منەوەرەكانی كوردن. ئەگەر كورد مێژوویەكی ڕۆشنبیریی و فەرهەنگی هەبێت، ئەوا ئەو سەرمایە ڕەمزییە گەورەیەیە كە شاعیرانی كلاسیك و سەدەی بیستیش، لە شیعردا بەرجەستەیان كردووە. شاعیرانی ئێمە بە تایبەتیش قانع و بێكەس، كە بەختیار عەلی ڕەخنەی زۆری ئاراستەی ئەوانە، شیعر وەك پەیامێكی كۆمەڵایەتی، مرۆیی، نەتەوەیی و

نیشتمان دەبینن. هاندانی ئەوان لە شیعردا، هەرگیز هاندانێکی ئایدۆلۆژیی و ڕووت نییە، بە پێچەوانەوە قانع، بەو پەڕی هەژاری و نەهامەتی ژیا، ئاشەوان بوو، وەلێ هەرگیز ڕۆژێك لەو هەژاریی و نەداریەی خۆی پەشیمان نەبوو. ،کەس ئەوەندەی قانع، شکۆ ناکاتە بەهایەك بۆ مرۆڤەکان، ئەو کاتێ دەڵێت لە تۆزی ئاشدا غەرقم لە بنی پێم تا تەوقی سەرم، بەلام بەختەوەرم کە هەر خۆم بۆ خۆم ئامێرم، مانای وایە، مرۆ ڤەکان، فێری شکۆمەندی، سەربەرزی، شکۆی کۆمەڵایەتی و بە ئامێرنەبوون دەکات. ئێمە چ سەرمایەکی هزری، ڕۆشنبیریی، کولتووریمان هەیە، کە ئاماژەیەك بێت بۆ ڕابردوومان جگە لە شیعر؟ کەواتە چۆن دەبێت نووسەرانی ئێمە لە ڕقی سیاسییەکان، بێن هێڵێکی ڕاست و چەپ بە سەر شیعر، ئەدەبیات، شاعیران دابێنن کە مێژووی فەرهەنگی و سیاسی و نەتەوەیی ئێمە لە شیعرەوە سەریهەڵداوە بەتایبەتیش لە سەرەتاکانی سەدەی ڕابردوودا، تا کۆتایی سەدەکە، شیعری کوردی شوناسی سیاسی و ئەدەبی و بەرگریی نەتەوەی کورد، لە باشووری کوردستان پێکدەهێنێت و لەو قۆناغەدا، ئەرکی شیعر لە ئەرکێکی وەسفییانە و ئایینی و کۆمەڵایەتییانە، کە گوتاری شیعری کلاسیك پێکدەهێنن، دەگۆڕێت و شیعری کوردی ڕۆڵێکی سیاسی و شۆڕشگێڕیی و پەروەردەیی، بە ئاراستەی کرانەوەو هوشیاربوونەوەی نەتەوە و تاك دەبینێتز شیعری کوردی، بەدرێژایی دەیەکانی سەدەی بیست، هەتا ڕاپەڕین، بە جیاوازی قۆناعەکانییەوە، شیعرێکە هەڵگڕی گوتارێکی نەتەەیی، کۆمەڵایەتی و پەروەردەیە. ئەوانەی شاعیرانی سەدەی بیست بە شیعر کردیان، ئێستا لەکۆمەلچگای کوردی، بەو هەموو نێوەندە زانستی و پەروەردەیانە ناکرێت، مەگەر کاتێ بێکەس لەگەڵ یەکسانی نێر و مێ دایە، هەشتا ساڵ دوای ئەو تازە لەکوردستان ژنان فێری نیقاب و باڵا پۆشی ناکرێن؟ بۆیە شیعری کوردی سەدەی بیست، ئەزموونی ڕۆنگەرانە، کرانەوە هوشیارییەو هەرگیز تیرۆ و خۆتەقاند نەوە بەرهەمی ئەو شاعیرانە نین، کە دڵنیایین نووسەر بەمەبەست و لە سۆنگەی ئەوەی هەمیشە ئەدەب و کولتووری کوردی ڕەت دەکاتەوە و بڕوای وایە ڕۆژهەڵات بەگشتی مەڵبەندی جەهالەتە، ئەو بۆچوونە ترسناکانە دەر دەبڕێت، کە مایەی ڕەت کردنەوەن. دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە کتێبی ئایدۆلۆژستی بەختیار عەلی، لە چەندین ڕووەوە شایستەی ڕەخنە لێگرتنە. من چاوەڕوانی ئەو□ بووم، نووسەران و ئەکادیمییانی ئێمە، ئەو دیدە هەڵەیەی نووسەر ڕاست بکەنەوە، کە تیرۆر خۆتەقاندنەوە بە بەرهەمی شیعری (قانع و بێکەس) دەزانێت، کەچی بە داخەوە هیچ نووسینێکی ڕەخن□یم تائێستا، لە بارەی کتێبەکەکەوە (جگە لەنووسینێکی خوالێخۆشبوو نووسەر ستیڤان شەمزینی) نەبێت نەبینی.

ئەوانیتر، هەموویان ستایشتنامە و پەسنی ئەو بەرهەمەن کە بەداخەوە ئەمەش ساڵانێکی زۆرە بۆتە باو لە نێوەندی ڕۆشنبیری کوردی و هەر ئەمەشە وایکردووە نووسینەکانی ئەو نووسەرانە، لە سەرووی ڕەخنەوە ببینرێن. لە کاتێکدا، هیچ نووسینێك، نابێ لە سەرووی ڕەخنەوە بێت. بە تایبەتیش بۆ نووسەرێك کە بەرداوام ڕەخنە لە تەوتەمکردنی کەسەکان و بە پیرۆزکردنی هەمووشتێك دەگرێت و دژی دەوەستێتەوە، بەو مەرجەی دژی خۆی نەبێت !

*ئەم بابەتە لە هزرو هونەری ڕۆژنامەی خەبات ژمارە (208) لە 20/3/2025 بڵاوکراوەتەوە.

سەرنج: ئەم وتارە، بەشێکە لە پڕۆژەی کتێبێك لەسەر نووسینەکانی بەختیار عەلی بە ناوی (بە گوناهان بەچی بچنە دۆزەخ) کە خوا یاربێت، لە دەرفەتێکدا چاپ و بڵاوی دەکەینەوە.

کتێبی: زیرکی دەستکردی سەرمایەداری، ئاستەنگەکانی چەپ و ئەگەرە جێگرەوەکانی.. لە نووسینی رزگار ئاکرەیی

Capitalist Artificial Intelligence, Challenges for the Left? and Possible Alternatives

الذكاء الاصطناعي الرأسمالي، تحديات اليسار والبدائل الممكنة: التكنولوجيا في خدمة رأس المال أم أداة للتحرر؟

ئەم کتێبە بە هەردوو زمانی ئینگلیزی و عەرەبی لە ئێستادا بەخۆڕایی بەردەستە لە ئەمەزۆن و ماڵپەڕی حوار المتمدن کە لە خوارەوەی ئەم نووسینە لینکەکانی دادەنێین. شایانی باسە هەوڵدەدرێت وەربگێڕدرێتە سەر زمانی کوردی و لە شێوەی کاغەزی لە کوردستان بڵاوبکرێتەوە.
بە باشمان زانی لێرەدا بە تیشکخستنە سەر ئەم کتێبە بە کورتی چەند

دەڵێک لەسەر ناوەڕۆک و ئامانجی نووسین و بڵاوکردنەوەی بنووسین.

ئامانجی نووسەر لە نووسینی ئەم کتێبە:

ئامانجی نووسەر خوێقاندنی زەمینەی گفتوگۆیە لە نێوان بەرەی چەپ و سۆشیالیزم سەبارەت بە ژیریی دەستکرد کە بەدڵنیاییەوە لە چەند ساڵی داهاتوودا کاریگەری گەورە دادەنێت لە زۆربەی بوارە کۆمەڵایەتی و ئابورەکاندا. ئەوەش روونە ئەم کاریگەرییانە گەر بەم ئاراستەییەی ئەمڕۆیەدا بڕوات، ئەوە بەدڵنیاییەوە بە قازانجی تەواوی سەرمایەداری دەشکێتەوە، چوونکە لەلایەن ئەوانەوە کۆنترۆڵکراوە. ئەی کەواتە ڕۆڵ و پێگەی چەپ و سۆشیالیستەکان لە کوێی ئەم گۆڕانە گەورەیەدایە کە ژیری دەستکرد لەگەڵ خۆیدا دەیهێنێت؟

ناوەڕۆکی کتێبەکە:

باس لە پەیوەندی نێوان هۆشداری دەستکرد (AI) و سیستەمی سەرمایەداری دەکات، بەتایبەتی لە چاوگەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی کە چەپەکان لە ژێر کاریگەرییەکانی ئەم تەکنەلۆژیایەدا دەیبینن. کتێبەکە سەرنج دەخاتە سەر ئەوەی کە چۆن AI لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا بەکاردێت بۆ بەهێزکردنی دەسەڵاتی کۆمپانیا گەورەکان و کەمکردنەوەی دەرفەتەکانی کار و دروستکردنی نایەکسانی کۆمەڵایەتی و ئابووری. کۆمپانیا گەورەکان (وەک Google، Microsoft، Amazon و Meta) کۆنترۆڵی بەشێکی زۆری تەکنەلۆژیای زیرەکی دەستکردیان کردووە، کە ئەمە بووەتە هۆی چڕبوونەوەی هێز و سەرمایەکی زۆر لەدەستیاندا. هەروەها ڕەخنە لە نایەکسانی جێندەری دەگرێت کە بەشێوەیەکی بەرچاو لە بوارە جیاوازەکانی ژیری دەستکردا دەبینرێت.

ئامانج و تێگەیشتن:

کتێبەکە هەوڵدەدات بەرەی چەپ و سۆشیالیزم هان بدات کە بە شێوەیەکی چالاکانە سەروکار پەیدابکەن لەگەڵ تەکنەلۆژیای AI دا و چوارچێوەیەک بۆ بەکارهێنانی ئەم تەکنەلۆژیایە دابین بکەن کە لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی کۆمەڵگەدا بگونجێت، نەک تەنها بەرژەوەندییەکانی کۆمپانیا گەورەکان و بازاڕەکان. هەروەها دەکرێت ڕەخنە لەو شێوازە بگرێت کە AI ئێستا لە ژێر دەستی سەرمایەداریدا بەکاردێت و ئاگادارییەک بێت بۆ ئەو مەترسیانەی کە لەگەڵ خەرابوونی بەکارهێنانی ئەم تەکنەلۆژیایەدا دێت.

جێگرەوە:

کتێبەکە سەرباری ئەوەی جێگرەوەکان بۆ کراوەیی جێدەهێڵت بە خوێنەرەکانی، بەڵام لە ناوەخنی باسەکانیدا بە گەشەپێدانی زیرەکی دەستکرد، هەڵگری چەند پێشنیارێکە:

1. پرۆژەی کراوە – گەشەپێدانی سەرچاوە کراوە و دیموکراتی بۆ زیرەکی دەستکرد.
2. خاوەندارێتی گشتی – مۆدێلەکانی نوێ بۆ خاوەندارێتی گشتی یان هاوبەش بۆ زیرەکی دەستکرد.
3. ڕێکخستنی دیموکراتی – دروستکردنی ڕێکخراوێک بۆ چاودێری و ڕێنمایی گەشەپێدانی زیرەکی دەستکرد بە بەشداری کۆمەڵایەتی.

بۆ دەستڕاگەشتن بەم کتێبە کلیکی یەکێک لەو لینکانەی خوارەوە بکەن:

ئەمەزۆن.. بەزمانی عەرەبی..
https://www.amazon.co.uk/dp/B0DXWTJVLD

ئەمەزۆن- بەزمانی ئینگلیزی..
https://www.amazon.co.uk/dp/B0DYYYRHJK

بۆ خوێندنەوەو داگرتنی بە زمانی عەرەبی..
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=3

بۆ خوێندنەوەو داگرتنی بە زمانی ئینگلیزی..
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=4

ئامادەکردنی: گۆران عەبدوڵڵا

لیۆناردۆ دا ڤینچی..

وەرگێڕانی: ڕەیان مستەفا نەجیب

لیۆناردۆ دا ڤینچی (لە ١٥ی نیسانی ١٤٥٢ لە ئانکیانۆ، نزیک ڤینچی، کۆماری فلۆرەنسا [ئیتاڵیا] لەدایک بووە – لە ٢ی ئایاری ١٥١٩ لە کلو [ئێستا کلۆ-لوس□]، ف□□نسا کۆچی دوایی کردووە) هونەرمەندێکی ئیتاڵی، وێنەکێش، پەیکەرتاش، ئەندازیار و ئەندازیاری تەلارسازی بووە کە ڕەنگە شارەزایی و هۆشمەندیەکەی، زیاتر بووبێت لە هەر کەسێکی تر، نموونەی ئایدیالی مرۆڤدۆستی ڕێنیسانس بووە. تابلۆکانی "شێوی دوایی" (١٤٩٥-٩٨) و "مۆنالیزا" (نزیکەی ١٥٠٣-١٩) لە ناو بەناوبانگترین و کاریگەرترین تابلۆکانی سەردەمی ڕێنیسانسن. تێبینیەکانی بەرجەستەکردنێکی لێکۆڵینەوەی زانستی و داهێنانی میکانیکی دەردەخەن کە چەندین سەدە لە پێش سەردەمی خۆیان بوون.

ئەو ناوبانگە تایبەتەی کە لیۆناردۆ لە ژیانی خۆیدا پێی گەیشت و، پاڵاوتە بە ڕەخنەی مێژوویی، هەتا ئەمڕۆش بێ کاڵبوونەوە ماوەتەوە، بەشێکی زۆری لەسەر ئارەزووی بێسنووری ئەو بۆ زانین دەوەستێت، کە ڕێنمایی هەموو بیرکردنەوە و ڕەفتاری دەکرد. هونەرمەندێک بە خولیا و بەهرە، چاوەکانی بە ڕێگای سەرەکی خۆی بۆ زانین دادەنا؛ لای لیۆناردۆ، بینین بەرزترین هەستی مرۆڤ بوو چونکە تەنها ئەو ڕاستەوخۆ، بە دروستی و بە دڵنیاییەوە ڕاستییەکانی ئەزموونی دەگەیاند. لەبەر ئەوە، هەر دیاردەیەک کە هەستی پێدەکرد دەبووە بابەتی زانین، و سەپێر ڤێدێرێ ("زانینی چۆنیەتی بینین") بووە بابەتی گەورەی خوێند□ن□کانی. ئەو داهێنەری خۆی بەکارهێنا لە هەر بوارێکدا کە نواندنی گرافیکی تێدا بەکاردێت: ئەو وێنەکێش، پەیکەرتاش، ئەندازیار و ئەندازیاری میکانیک بوو. بەڵام تەنانەت لەوەش زیاتر چوو. ئەو عەقڵی بەرزی خۆی، تواناکانی سەرنجدانی نائاسایی، و مامۆستایەتی لە هونەری وێنەکێشان بەکارهێنا بۆ خوێندنی سروشت بەخۆی، هێڵێکی پرسیارکردن کە ڕێگەی دا بە دوو هەوڵەکانی لە هونەر و زانستدا گەشە بکەن.

ژیان و بەرهەمەکان

سەردەمی سەرەتایی: فلۆرانس

دایک و باوکی لیۆناردۆ لە کاتی لەدایکبوونیدا هاوسەرگیریان نەکردبوو. باوکی، سێر پیێرۆ، نووسەری یاسایی و خاوەن موڵکی فلۆرانسی بوو، و دایکی، کاتێرینا، ژنێکی گەنجی گوندنشین بوو کە دوای ماوەیەکی کورت شووی بەکرێکارێک کرد. لیۆناردۆ لە موڵکی خێزانی باوکی گەورە بوو، کە وەک کوڕێکی "یاسایی" مامەڵەی لەگەڵ

کرا و خوێندنی سەرەتایی ئاسایی ئەو ڕۆژگارەی وەرگرت: خوێندنەوە، نووسین و ژمێریاری. لیۆناردۆ بە جیددی لاتینی نەخوێند، کە زمانی سەرەکی فێربوونی نەریتی بوو، تا دواتر، کاتێک کە زانیاری کارکردنی لەسەر ئەو زمانە بە شێوەیەکی سەربەخۆ بەدەستهێنا. هەروەها ئەو خۆی بە بیرکاری و پێشکەوتن تەرخان نەکردووە – ئەندازەی پێشکەوتوو و ژمێریاری – تا تەمەنی ٣٠ ساڵی، کاتێک دەستی کرد بە خوێندنی بە چڕی و پشوو درێژییەوە.
هونەرییەکانی لیۆناردۆ دەبێت زوو دەرکەوتبن. کاتێک نزیکەی ١٥ ساڵ بوو، باوکی، کە پێگەیەکی بەرزی لە کۆمەڵگای فلۆرانس هەبوو، کردی بە شاگرد لای هونەرمەند ئەندرێ دێل ڤێرۆکیۆ. لە کارگەی ناوداری ڤێرۆکیۆدا، لیۆناردۆ ڕاهێنانێکی فرەلایەنی وەرگرت کە وێنەکێشان و پەیکەرتاشی لەخۆ دەگرت، هەروەها هونەرە تەکنیکی-میکانیکییەکانیش. هەروەها لە کارگەی پاڵ دەست هونەرمەند ئەنتۆنیۆ پۆلایولۆش کاری کرد. لە ساڵی ١٤٧٢ لیۆناردۆ لە یەکێتی وێنەکێشانی فلۆرانس وەرگیرا، بەڵام پێنج ساڵی تر لە کارگەی مامۆستاکەی مایەوە، دوای ئەو ماوەیە بە سەربەخۆیی لە فلۆرانس کاری کرد هەتا ساڵی ١٤٨١. ژمارەیەکی زۆری وێنەی نایابی قەڵەم و پێنووس هەن لەم سەردەمە، لەوانە زۆر خەمڵاندنی تەکنیکی – بۆ نموونە،هاندان، چەکی سەربازی، ئامێری میکانیکی – کە بەڵگەن بۆ خولیا و زانیاری لیۆناردۆ لە بابەتە تەکنیکییەکاندا تەنانەت لە سەرەتای کارییەوە.

یەکەم قۆناغی میلان (١٤٨٢-٩٩)
لە ساڵی ١٤٨٢ لیۆناردۆ گواستیەوە بۆ میلان بۆ ئەوەی لە خزمەتی میراتگری شارەکەدا کار بکات – هەنگاوێکی سەرسوڕهێنەر کاتێک کەسێک بزانێت کە هونەرمەندی ٣٠ ساڵە تازە یەکەم داواکاری بەرچاوی لە شاری زێدی خۆی فلۆرێنسەوە وەرگرتبوو: تابلۆی تەواونەکراوی “پەرستنی پیاوە ژیرەکان” بۆ دێری سان دۆناتۆ ئا سکۆپێتۆ و تابلۆیەکی قوربانگا بۆ نمازگەی سەینت بێرنارد لە کۆشکی سینیۆریا، کە هەرگیز دەستی پێنەکرا. ئەوەی کە واز لە هەردوو پڕۆژەکە دەهێنێت، پێدەچێت ئاماژە بەوە بکات کە هۆکاری قووڵتری هەبووە بۆ بەجێهێشتنی فلۆرێنس. لەوانەیە ڕۆحی نوێ-ئەفلاتوونی زۆر پێشکەوتووی زاڵ لە فلۆرێنسی بنەماڵەی مێدیچی دژی ئەزموونی بیرکردنەوەی لیۆناردۆ بووبن و کەشی زیاتر ڕێکخراو و ئەکادیمی میلان سەرنجی ڕاکێشابێت. سەرەڕای ئەوەش، بەگومان سەرنجی ڕاکێشرابوو بە دەرباری پڕشنگداری میراتگر لۆدۆڤیکۆ سفۆرزا و ئەو پڕۆژە گرنگانەی کە لەوێ چاوەڕوانی دەکرد.

یەکەمی قۆناغی میلان (١٤٨٢-٩٩)

لیۆناردۆ ١٧ ساڵ لە میلان مایەوە، هەتا کەوتنی لۆدۆقیکۆ لە دەسەڵات لە ساڵی ١٤٩٩. لە تۆماری خێزانی شاهانەدا ناوی نووسرابوو وەک pictor et ingeniarius ducalis ("وێنەکێش و ئەندازیاری دوک"). کەسایەتی نەرم بەڵام ڕێزداری لیۆناردۆ و هەڵسوکەوتی شیکی لە ناو بازنەکانی دەرباردا بە باشی پێشوازی لێکرا. بە ڕێزێکی زۆرەوە، بەردەوام سەرقاڵ بوو وەک وێنەکێش و پەیکەرتاش و وەک دیزاینەری ئاهەنگەکانی دەربار. هەروەها زۆر جار وەک ڕاوێژکاری تەکنیکی لە بوارەکانی تەلارسازی، قەڵابەندی، و کاروباری سەربازیدا ڕاوێژی پێدەکرا، و وەک ئەندازیاری هایدرۆلیکی و میکانیکیش خزمەتی دەکرد. وەک هەموو ژیانیدا، لیۆناردۆ ئامانجی بێسنووری بۆ خۆی داناوە؛ ئەگەر کەسێک هێڵە گشتییەکانی کارەکانی بۆ ئەم سەردەمە، یان بۆ ژیانی بەگشتی دیاری بکات، کەسێکە هەوڵی ئەوە دەدات کە ناوی بنێت "سیمفۆنیای تەواونەکراو"ی مەزن.

وەک وێنەکێشێک، لیۆناردۆ شەش کاری لە ماوەی ١٧ ساڵەدا لە میلان تەواو کرد. (بەپێی سەرچاوە هاوچەرخەکان، لیۆناردۆ ڕاسپێردراوە بە دروستکردنی سێ وێنەی تر، بەڵام ئەم کارانە دواتر ون بوون یان هەرگیز ئەنجام نەدراون.) لە نزیکەی ١٤٨٣ تا ١٤٨٦، کاری لەسەر وێنەی قوربانگای "پاکیزە مەریەمی تاشەبەردەکان" کرد، پڕۆژەیەک کە بووە هۆی ١٠ ساڵ دادگاییکردن لە نێوان "ئەنجومەنی مەریەمی بێگەرد"، کە داوای کارەکەی کردبوو، و لیۆناردۆ؛ بە مەبەستی نادیار، ئەم ناکۆکییە یاساییە بووە هۆی ئەوەی لیۆناردۆ وەشانێکی تری کارەکە لە نزیکەی ١٥٠٨ دا دروست بکات. لە ماوەی ئەم سەردەمە میلانییە یەکەمەدا هەروەها یەکێک لە بەناوبانگترین کارەکانی دروست کرد، وێنەی دیواری مەزنی "شێوی دوایی" (١٤٩٥-٩٨) لە ژووری نانخواردنی دێری سانتا ماریا دێللە گراتسیە (بۆ شیکردنەوەی زیاتری ئەم کارە، بڕوانە خوارەوە "شێوی دوایی"). هەروەها جێگای تێبینییە وێنەی ڕازاندنەوەی بانی ژوور (١٤٩٨) کە بۆ ساڵا دێللە ئاسسە لە قەڵای سفۆرزێسکۆی میلان دروستی کرد.

وەرگێڕانی: ڕەیان مستەفا نەجیب.

سەرچاوە: ـــ

https://www.britannica.com/biography/Leonardo-da-Vinci

ئایندەی شەڕی غەززە.. عوسمانی حاجی مارف

هاوکاتی ڕاگرتنی شەڕی داگیرکاری ئیسرائیل بە سەر دانیشتوانی غەززە، فڕۆکە جەنگییەکانی ئیسرائیل لەناکاو هێرشی ئاسمانیان لە سەرانسەری کەرتی غەززە دەستپێکرد، زیاتر لە ٣٦٠ فەلەستینی کوژران، کە زیادبونی ژمارەی قوربانییەکان تائێستاش بەردەوامە.

ڕێکەوتنی ئاگربەست بە ناوەندگیری ئەمریکا، میسر و قەتەر، لە قۆناغی دووەمیدا نەچووە پێشەوە، بڕیاری گەڕانەوە بۆ شەڕ لە دژی غەززە زیاتر بەهۆی کاریگەری سیاسەتی ناوخۆییەوە بووە، کە ناتانیاهۆ بۆ پاراستنی مانەوەی خۆی و یەکگرتوویی هاوپەیمانییەکەی دەیقۆزێتەوە.

ناتانیاهۆ، بە سەرکەوتوویی ئیفادەی بەرنامە بە داڕێژراوەکەی لەبەردەم دادگای ناوچەی تەلئەبیب دواخست، کە دەبوا وەڵامی ئەو تۆمەتانە بداتەوە کە دەربارەی گەندەڵی لەسەری تۆمار کراون، هاوکات ئیتامار بن گڤیر وەزیری دەستلەکارکێشاوەی ئیسرائیل، بە دەستپێکردنەوەی شەڕی غەززە، مەرجەکانی خۆی بۆ گەڕانەوە بەشەڕ وەک هاوپەیمانییەکی ڕاستڕەو، کە ڕووبەڕووی قەیرانی ناوخۆ بووەتەوە، جێبەجێکرد.

داگیرکارییەکانی ئیسرائیل لەکاتی چوونە ناو قۆناغی دووەمی ئاگربەستەکەدا ئاگربەستی وەستان، هاوکات ناتانیاهۆ ڕەتیکردەوە کۆتایهاتنی شەڕەکە ڕابگەیەنێت، چونکە دەزانێت کە هەڕەشە لە بەردەوامیدان بە حکومەتەکەی دەکات و ڕەنگە ببێتە هۆی دادگایکردنی و دواتر زیندانیکردنی.

ئەم هێرشە بەرفراوانترین هێرشە لەدوای ڕێکەوتنی ئاگربەستەوە کە قۆناغی یەکەمی لە ١٩ ی ١ ی ٢٠٢٥ دەستیپێکرد، بەدوای ١٦ ڕۆژ لە داخستنی دەروازەکان و سەپاندنی گەمارۆ بەسەر هاوڵاتیانی غەززەدا هات، هاوکاتی ئەو هەموو هۆشدارییە کە دەربارەی برسیەتی لە غەززە درا، بەڵام ئەو هێرشە هەر ئەنجامدرا.

هێرشەکان و گەڕانەوەی ناتانیاهۆ بۆ شەڕ بە سەر غەززە لەکاتێکدایە کە ئیسرائیل دوو هەفتەی نیگەرانکەری بەسەربرد لە بەرامبەر سیستەمی سیاسی خۆیدا، کە دەرگیر بە قەیرانە ناوخۆییەکانە لە

بودجە و یاسای وەرگرتنی سەربازی، دەبێت تا کۆتایی مانگی ئازاری ٢٠٢٥ بودجەی دەوڵەت پەسەند بکات,،گەر بەپێچەوانەوە بێت ئیسرائیل بەرەو هەڵبژاردن دەڕوات، ئەگەر بودجە پەسەند بکرێت، ناتانیاهۆ دەتوانێت تا هەڵبژاردنەکانی تشرینی دووەمی ٢٠٢٦ لە پۆستەکەیدا بمێنێتەوە.

لەلایەکی ترەوە لەلایەن داواکاری گشتیەوە دەربارەی دورخستنەوەی ناتانیاهو لە پۆستەکەی گەڕاوەتەوە بۆ پێشەوە، هەرلەم بارەیەوە لەگەڵ سەرۆکی دادوەردا قەیرانێک پێشهاتووە، کە لەلایەن حکومەتەکەی ناتانیاهۆوە باوەڕپێکراو نیەو دانی پێدانانێن.

هەروەها پێشنیار هەیە کە لایەنە ئۆپۆزسیۆنەکان ڕێککەوتنێکی هاوبەش بۆ ڕووخاندنی حکومەت واژۆ بکەن، جگە لەوەش ئۆپۆزسیۆن بڕیاریان دابوو ناڕەزایەتی بەرفراوان ڕێکبخەن، کە لە سەرەتادا بڕیاربوو لە ڕۆژی چوارشەمە ١٩ی ئازاری ٢٠٢٥ دەست پێبکات.

حکومەتی ناتانیاهۆ بەمەبەست ڕێکەوتنی ئاگربەستی لە غەززە پێشێلکردووە، بە ڕەزامەندی ئەمریکا، چونکە نەیدەویست تەواوی ئەو مەرجانە جێبەجێ بکات کە دوو مانگ لەمەوبەر پابەندی بووە.

٤٨ کاتژمێر بەر لە دەستپێکردنی گفتوگۆی بودجە، ناتانیاهۆ گەڕانەوەی بۆ شەڕی غەززە ڕاگەیاند، ناچاربوو پارتەکەی بن گڤیر بهێنرێتەوە ناو هاوپەیمانیەکەوە بۆ ئەوەی حکومەتەکەی نەڕوخێت.

پارتەکەی بن گیڤیر پێشوازی لە گەڕانەوەی شەڕ بۆ سەر غەززە کرد و بە هەنگاوێکی دروستی زانی بۆ "لەناوبردنی حەماس و گەڕانەوەی بارمتەکان، دەڵێن نابێت حەماس قبوڵ بکرێت و دەبێت تێکبدرێت".

ئەتوانین بڵێین کۆمەڵێک ئامانجی سیاسی بەپەلە هەن کە بووە هۆی گەڕانەوەی هێرش بۆسەر غەززە، وەک گەڕانەوەی ئیتمار بن گڤیز و پارتەکەی بۆ ناو حکومەت، هێشتنەوەی بەزالێل سمۆتریچ* لە حکومەتدا، پەسەندکردنی بودجە و لابردنی مەترسی دەستبەجێ لەسەر حکومەت، دواخستنی دادگایکردنەکەی و وەستاندنی ئیفادەی لە دادگا، هەوڵی بە دوورخستنەوەی داواکاری گشتی و ڕونین بار سەرۆکی دەزگای ئاسایشی ناوخۆ، هەوڵی بۆ لادانی کارنامەی ڕاگەیاندن لە نەو ناڕەزایەتیەکانی دژ بە حکومەت، هەروەها هەوڵ دەدات بە پاراستنی شەڕێکی هەمیشەیی لە چەند بەرەیەکدا تا مانەوەی ئەو ڕژێمە مسۆگەر بکات، جگە لەوەش، دواتر توانی ئیفادەکەی لەبەردەم دادگای ناوچەی قودس هەڵبوەشێنێتەوە، چونکە شەڕی دژی غەززەی دەستپێکردەوە.

پێدەچێت شێرپەنجەی ململانێکان و شەڕەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەشەنە بکات، هێشتا لە دۆخێکی گێژاوی ئەوپەڕیدایە و بە ئاسانی دانامرکێتەوەو کەم نابێتەوە، ناوچەکە لەناو دیمەنی ئاڵۆزیەکاندا نوقم کراوە.

ئەم دۆخەی غەززە و فەڵەستین و کارەساتی گەورەی دژی ئینسانی، شکستی تەواوەتی سیستەمی سەرمایەداری جیهانی و تەواوی بزوتنەوە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکانی بۆرجوازییە لە مامەڵەکردن لەگەڵ ململانێ و شەڕەکان و بێتوانایی لە وەستاندنی سووڕی نوێبوونەوەی بەرفراوانی خوێنڕشتن. ئەوەی ڕوودەدات تەنها ململانێیەکی سیاسی و مانۆڕی سەربازی نییە، بەڵکو ئەڵقەیەکی نوێیە لە سووڕێکی بەردەوامی دژی مرۆڤایەتی، کە شەڕەکان دەبنە خولگەیەکی دووبارەبووە کە تەنیا بە گۆڕانکاری بچووک لە سیناریۆ و پاڵەوانەکاندا خۆیان بەرهەمدەهێننەوە.

ئەوەی نمایشدەکرێت و دەبینین تەنها بەڕێوەبردنی ناکۆکییەکانە، نەک هەوڵدان بۆ چارەسەرکردن، کە لەسەر مێزی دانوسان و دیالۆگی لایەنەکان جێهێڵراوە، گەمارۆدان، پاشان پەرەسەندنی شەڕ، ئارامبوونەوەیەکی کاتی، پاشان گەڕانەوە بۆ شەڕ، هەر لایەنێکیان لە هەوڵی ئەوەدان موزایەدەکردن بەکاربهێنن، لەکاتێکدا ڕێژەی قوربانییەکان بەردەوام زیاترو زیاتر دەکات.

سەبارەت بە خەڵکی غەززە، هەرچەندە چیرۆکێکە لە ئەوانەوە دەستی پێکردووە، بەڵام چیتر بەشێک نین لە هاوکێشەکە، کەس بیر لە خەڵکی غەززە ناکاتەوە کە پێداویستی و ژیان و خەونیان هەیە، هیچ ئاماژەیەک نییە کە غەززە سەقامگیری بەخۆیەوە ببینێت. بەپێچەوانەوە، هەموو بارودۆخەکان پاڵدەنێن بەرەو ترازیدیاو کارەساتی زیاتر لە ئێستاو لە داهاتودا، بەردەوامی شەڕەکە دەبێتە هۆی خراپتربوونی بارودۆخی ئابووری و مرۆیی، فەرامۆشکردن و گۆشەگیرکردنی کەرتی غەززە لە ئاستی نێودەوڵەتی و ناوچەییدا.

لەلایەکی تریشەوە حەماس بەخۆی لە دۆخێکی تەواو ناکۆک و سەختدایە، بەتایبەتی دوای ئەوەی ئیسرائیل هێرشە توندوتیژەکانی بەسەر کەرتی غەززە دەستپێکردەوە، کە دەیەوێت ئازادکردنی بارمتە ئیسرائیلییەکان لەژێر هەڕەشەدا خێراتر بکات، ئەمەش دەبێتە خەسارەتێکی سیاسی گەورە بۆ بزووتنەوەی حەماس، یان گەر پارێزگاری لە پێگەی خۆی بکات، دەبێتە کردنەوەی دەرگایەک بۆ ناتانیاهۆ تا هەڕەشەکانی ئەنجام بدات و هەزاران هاوڵاتی تر ببنە قوربانی.

گەر بارمتەکانیش ئازاد بکرێن، هیچ شتێک ڕێگری ناکات لە ئیسرائیل لە درێژەدان بە پلانە بنەڕەتییەکەی بە هێرشکردنە سەر غەززەو زیاتر وێرانکردن وئاوارەکردنی دانیشتوانەکەی، هەروەها هەوڵدان بۆ هەڵوەشاندنەوەی حەماس و نەهێشتنی سیستمی سیاسی و ئامێرە سەربازییەکەی، جێبەجێکردنی پلانەکە کە دوای جەنگ لەسەر بنەمای ڕێگریکردن لە هەر کاریگەرییەکی حەماسە کە بەسەر حوکمڕانی غەززەدا هەیبێت، جا بە ئاشکرا بێت یان بە نهێنی.

سەرەڕای بانگەوازە نەودەوڵەتییەکان بە کەمکردنەوەی توندوتیژی، بەڵام ناتانیاهۆ بە پشتیوانی هاوپەیمانە ئەمریکییەکەی دووپاتیکردەوە کە دەستپێکردنەوەی ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکان "پێویستە" بۆ دەستەبەرکردنی ئازادکردنی بارمتەکان. ئەگەر بارمتەکان لەژێر فشاری هێرشەکانی ئیسرائیلدا ئازاد بکرێن، ئیتر حەماس هیچ گەرەنتییەکی نامێنێت.
سەرکردەکانی ئیسرائیل پشتگیری لە نەمانی حەماس دەکەن وەک هێزێکی سەربازی و دەسەڵاتدار لە غەززە، لەکاتێکدا حەماس ئامادەیی خۆی دەربڕیوە بۆ گۆڕینی شێوەی حکومەت لە غەززە لە قۆناغی دوای جەنگدا، بەڵام ڕەتیدەکاتەوە چەکەکانی دابنێت، ئیسرائیلیش لێی قەبوڵ ناکات.
بەڕاستی و بەکورتی حەماس لە دۆخێکی تەواو ناکۆک و سەختدایە، جا بارمتەکان ئازاد بکات یان بیانهێڵێتەوە! ئەگەر بارمتەکان ئازاد بکات، هیچ شتێک نییە ڕێگری بکات لەوەی بکرێنە ئامانج، یان ئەگەر بیانهێڵێتەوە، پاساوێکە بۆ ناتانیاهۆ بۆ لێدانیان.
ناتانیاهۆ لە هێرشی بەردەوامی بە سەر غەززە سود لە قسە توندەکانی دۆناڵد ترەمپ بەرامبەر بە حەماس وەردەگرێت، هەروەها هەڕەشەی نەهێشتنی بارمتەکان لەبەرامبەر حەماسدا دەکات، تا شەرعیەتێک بە هێرشی توندوتیژی کە هەزاران هاوڵاتی مەدەنی بکوژێت، دەهێنێتەوە.
لەم نێوەشدا بە هیچ جۆرێک باسێک لەسەر ئایندە و چارەسەری کێشەی فەلەستین ناکرێت و لە ئارادا نییە، تەنها بەدوای ڕێگریکردن و وەستاندنی تەواوی هاوکارییە مرۆییەکانن بۆ دانیشتوانی غەززە، لە هەوڵی جێبەجێکردنی ئەو پلانەی ترەمپەوەن بۆ ئاوارەبوونی دانیشتوانی فەلەستین لە غەززەدا.
-——————.
*بەزالەل سمۆتریچ، وەزیری دارایی، ئیتامار بن گڤیر، وەزیری ئاسایشی نیشتیمانی ئیسرائیل هەڕەشەی دەستلەکارکێشانەوەیان لە حکومەتی ئێستای ئیسرائیل کرد، ئەگەر بێت و ناتانیاهو، ڕازیبێت بە پێشنیارەکەی جۆ بایدن، لە بارەی ئاگربەستی غەززەوە.

گشتگیریی!.. شیعری: یۆوانا سکلەڤینیتی.. و: ئومێد قەرەنی

واژەکان وەل گشتگیرییەکان دەجەنگن *
ئەمن تامەزرۆی ڕابوونەوەم
لەو رێیەی 'پێداگریی' وەبەرچاوانم تێپەڕین.
کات قۆشمە دەکا
ئەوان لە کاتژمێرە لمینەکان وێڵدەبن…
ن□و□□ک□ □ووکەشەکان لە تۆزێم وەرد□ پێچن
ناونیشانە ڕواڵەتییەکان هەڵدەگێڕمەوە
هەمووی تێکڕا گشتگیرییە
چوارڕیانی ڕێکەوت یان جادووی خاپاندن؟
دەترسێم چیدی ئەو کیژە نەبینمەوە
وەسەر دەریادا دەڕۆیشت و گازی دەکردم
"دە وەرە، وەرە، هوون ژی دکارن" !
لە هیکڕا باران دەبارێ
یارۆیان دەبینم سەمادەکەن و سترانان دەچڕن
هاوڕێم، ئەوان بە دین و دەلوت دەزانن**
شمشێرەکەت ل□ بیرنەکەی
ئەگەر نیتە کوریکە سۆرەیێ بشەکێنەوە.
شەوەکان تەنیان
پڕن لە ڕاز و پاڕانەوە و پەرستن
ئازار گەمارۆتدەدا
روخساری رەنگ لەبەربڕا و دەمامکی دووڕوویی
مەگری چونکێ گشتگیرگەرایان خڕیان وێرانکرد
ئەو ماڵە هێشتا ڕۆناکە
درەختەکان باوەش بە ڕێبوراندا دەکەن
گۆڕەکان هاتنەگۆ
لێ ئەوانەی لە سەرەمەرگن نایژنەون
ڕاوی سێبەری خۆیان دەکەن
یان سێبەر ڕاویاندەکا !
با پیاسەیەک بکەین
دەمەوێ چاوزارێ لە لمدا وەشێرم
نهێنییەک لەمێژە سەرگەردانە
چاوەڕێی جەستەیەکە بیگرێتەخۆی…

ئ□من تا□زرۆی یەك ڕابوونەوەم
لێ ئەتۆ وە زوانێکی دیکە دەدوێی !

*وەل: لەگەڵ، دەگەڵ، پێڕا، پێکڕا، وێکڕا، پێکەوە
*دین و دەلو: شێت، کەسێک کە لە ڕووی دەروونییەوە کەموکورتی هەیە

و: ئومێد قەرەنی

یۆوانا سکڵەفینیتی: هۆزانقان و شانۆکارە لە ساڵ□ی ١٩٨١ لە لێفکادا لە یۆنان لەدایکبووە. تا ئێستا دوو کۆمەڵە هۆزانی هەیە: یەکەمیان "مانگەکانی چێژ"، بڵا کراوەی (پنۆنی) ٢٠١٧، دووەمیشیان "دوا شەوی پۆمپیاس"، بڵاوکراوەی (کیما) ٢٠٢٤. هەنووکە لە ئەسینا دەژی. بەشی شانۆی لە یۆنان و بەریتانیا خوێندوە.

- وەل: لەگەڵ، دەگەڵ، پێڕا، پێکڕا، وێکڕا، پێکەوە..
  ** دین و دەلوو: شێت، دێوانە، ئەو کەسەی لە ڕووی دەروونییەوە کەموکوڕیی هەیە.

چەند قەسیدەیەکی خۆشەویستی.. ئەنتۆنیۆ ماچادۆ(*).. و: نەژاد عزیز سورمێ

بۆ خیومار

(1)
نەمزانی
ئەوەی لە دەستتە
لیمۆیەکی زەردە
یا تاڵی هەتاوە خیومار !
لێوەکانتم لە تاڵە زێڕینەکاندا بینی
بۆم زەردەمسکە دەبنەوە ..

لێم پرسی چیم دەدەیێ
ئەو دەمەی دەستەكانت لە میوەیەكی
بێستانی گەشاوەدا دەیچنن
یا ئێوارە وەختە ئارامە بۆشەكان؟
یا ون بوونی زێڕین ؟
یاخود ڕەنگە وێنەیەك بێ لە ئاوێكی وەستاو
یان بە سووتانی چیایەك بۆ ئەوی دی
زەردە دەپەڕێ ؟

ئایا خۆشەویستی،
تاڵی خۆرئاوایێ
لە ئاوێنە ڕەنگپەڕیوەكاندا دەشكێنێ ؟

(2)
خەونم پێوە دیتی خیومار
لە باخچەكەتدا بووی!
ڕووبارت بە ژێردا دەڕۆیشتن
تۆ لەو باخچەیەتدا بووی
كە ڕۆژگارێكە
بە تامانی ئاسنینی ساردەوە
دەورە دراوە ..
چۆلەكەیەكم بینی تەنیا
بە نەرمی بە‌سەر درەختی (ئالمیس)ـەوە
لە دەم ڕووباری پیرۆزەوە
كە تینوویەتی و سەرچاوەی تێدا
لە تینوویەتیان دەجریوێنێ ..
لەو باخچەیەدا خیومار
باخێكی دی لە یەكگرتنی دڵەكانمان
لەدایك دەبێ ..
كاتمان
لە ناویەكتردا دەتوێنەوە
پێكەوە هێشووی خەون
لە قەدەحی بێگەردماندا
دەگووشین
ئیتر چیرۆكی دووانەمان لەبیر دەكەین
یەكەمیان
(لەبارەی پیاو و ژنێك

كە وەك ئاسك و شێر وان
هاتوون پێكەوە بخۆنەوە
ئەوی دی دەڵێ :
خۆشەویستی بەختیاوەر نییە
دوو تەنیاییە لە تەنیاییەكدا)

شاعیرەكە بیرت لێ دەكاتەوە خیومار !
ماوەی بەینیشمان
لە لیمۆ و وەنەوشەیە
كێڵگەكان هێشتا كەسكن
وەرە لەگەڵم خیومار !
چیا لە هێللانەوە بەرەو لێڕی داربەڕوان
قووتمان دەدا ..
ڕۆژ لە ڕۆیشتنیدا ماندوو دەبێ
شەمەندەفەری ئێمەش دەڕوا
بێدەنگی لەگەڵ ڕۆژدا هەڵدەلووشێ
ڕیتم بەرەو سێبەر دەبزوێ و
(خوادامارا)یش
ڕەنگی زێڕینی ون دەكا
چوون شازادە و عاشقەكەی
پێكەوە هەڵدێن و
مانگیش هەناسەسوار بە دوایانەوەیە ..

شەمەنەفەر بزر دەبێ
لە جەستەی شاخ دا فیشكەی دێ ..
خاك نەزۆك و ئاسمان بڵیند
لە پشت چیای گرانێت و
پشت چیای بازڵت
ئەوەتا دەریای دیماهی نەهاتوو
با پێكەوە بڕۆین
ئەوە ئازادی یە .

(3)
لە فارغۆنی شەمەنەفەرەكەوە بۆت دەنووسم
لە كاتی ژووانی وەهمیدا
كە تەلان پەلكەزێڕینە‌ لە بادا دەشكێنێ و
خەمیشی بەسەر پشتی چیاوە دەقەڵشێ ..
خۆر و زەنگەكان لە قوللە كۆنەكانیانن

ئای لەو بانگی شێوانە هێمن و بزوێنە
ئای لەو ئێوارە منداڵانەیەی
شاعیرەکەت خۆشیویست
ئای لەو ڕۆژە … ڕۆژی گەنجی
کاتێ جەستەیەك بووم
لە ڕەنگی گوڵان لە کەناریدا .

[illegible] 1875 [illegible] () [illegible] 1903 [illegible] 1898 [illegible] . [illegible] (*) لە ماڵپەڕی (ديوان العرب)ـەوە کراوە بە کوردی.

دڵ سیحری خۆمەڵوەنییە.. ڕزگار شێروانی

هەر زوو حیسابی دواترێ بکە، پەردەکان هەڵبدەوە و ئی پشت پەردە و بن بەڕۆ پێبکەوە. لە بنی جوانییەکانا ناشرینییەک خۆی ڤەشارتییە.

ئاواش نا،
لە ڕەنگی دیمەنە کرێتەکانا، شەوقی جوانییەکان ببینە، جواندەز بە، جوانییە بنکەوتووەکان هەڵگرەوە بە سینگی خۆتیەوەی بنە، بیکە سەز، بیکە حەز، بیکە خۆشنوودی و کەیفپێهاتن.

دونیا سپییە، ڕەنگالەیە، گەشە، ئەگەر پێتوانییە، دیارە چاویلکەکەت ڕەشە.

دڵ بە دەوامی نیعمەت خۆش مەکە، بە هاتنی خۆشییەکان مەدهۆشی مەکە، ئەغری مەوانی خۆشتقی فەرامۆش مەکە، کەتاییەکان ببینە.
تاپۆی هەمیشەیی لە بن سەرینت دامەنە، بە خەونی بەهەشتی سەر

دونیایێ هەڵمەفریوێ، ئەو تۆپەی دونیای جوانت، نەک تەنها خەون و خەیاڵی شەوانت، بڵقی سەر ئاوە، عومری لە عیلمی دانەری کێشراوە، ڕۆژ و کاتی لەیەکەم ڕۆژیدا بۆ دانراوە.

ئەوەی هات دەڕوا، ئەوەی هەتە، هەتا هی تۆ نیە، ئەو ڕۆژە، ڕۆژێک ڕووی لە تۆیە، ڕۆژێکی تر لە یەکێکی نەیار یان نامۆیە.

ئای لەو دڵە تەنگەت! چەند مەحزوونی!

دەمزانی نائومێد دەبی!

ل□ بیرتە؟

هەر کە ئەستێرە شەوقی بەسەرا ڕژاندی، شاگەشکە بووی، لەباتی چاوت ڕەنگین بێ، چاوت کوێر بوو، نەتزانی سەردەمێ ئەستێرە خۆی دەڕژێ، چراکە دەکوژێتەوە.

کە ئاسمان ڕزقی بە سەرتا باراند، بێ چاوێنی بێ، چاوت لە پترێ بوو، تەنانەت چاوت لە ڕزقی ئەم و ئەویش بوو. دەبا بزانی چوار فەسڵی ساڵێ بەهار نییە، هەموو ڕۆژی بەهارێ باران نیە. نەک: باران بڕا، هیوا بڕا، ئاخرەکەشی چۆن پێشبینیم کرد هەروا بوو: دوای بڵندفڕینێک بە دەما کەوتی.

لە نیعمەتان بە گومان بە، تەنێ چەند ڕۆژێ قاوەڵتیت دەگەڵ دەکا.

لە هەڕمێنی دیوەخانی پڕ لە مێوان، لبادی دڵنیایی ڕامەخە، میوان ماڵی خۆی هەیە بۆی بگەڕێتەوە.

دونیا مامەڵەچییە، دەبەخشێ، وەردەگرێ، قەرزت وێدەدا، ئەمانەتت لەکن دادەنێ، ئەمما بەر دەرگەشت دەگرێ بۆ وەرگرتنەوەی.

بەتەمای هەرچی ویستت یەکسەر وەدەستت کەوێ؟ وەها بی، لە نەهاتێ، لیکاو بەدەمتا وشک دەبێ، دڵت شەق دەبێ، لەمنت نەکەوێ!

خۆ هەموو شەوان خەومان لێدەکەوێ، چ ل□ ک□وختێ، چ لە کۆشکێ. چ لەسەر حەسیرێ، چ لەسەر تەختێ، ئەوەی لە کونجی کۆریتە، لەوەیە خەوی گەلێ شرینتر بێ. کێ دەڵێ!

دڵخۆشێک دەناسم گوتی: کە بازاڕی گوزەرانم گەرم بوو، درکم کرد بەوەی ڕۆژێ با یەک دێت و دەرگەی دوکانەکەم دادەخات، کە بە مەحبووبەم گەیشتم، ئەو ڕۆژەم لەپێشخۆ دانا ل□ک□د□بین. کە نۆبەرەکەم لەدایکبوو، زانیم حەتمییە ڕۆژێک دەمرم.

ئەو برادەرە ژیا، جوان ژیا، خۆش ژیا.

بە هەبوونێ ژیا، بە نەبوونێ ژیا.

دەنگی پاساریانی سپێدان، ئەلارمی لەخەو ڕابوونێی بوو، لەگەڵ هەڵدەستا، بە دڵێکی خۆش دەکەوتە سەما. ئاواتی خۆشیی بۆ هەموو

مەخلووقات هەڵدەدا. مزگێنیی ڕۆژێکی شادی بەگوێی کائیناتدا دەدا.
بە سروەی شەماڵێ ختووکەی دەهات.
لە بەر ڕەشەبا یێ، بە عەستەم دەشنا یەوە، نەدەهەژا، عەرد لەرزیبا،
کۆشکی خەیاڵی نا ئومێدانی دونیا دەڕووخا، نەدەڕما، خۆڕاگر بوو وەک
چیا.
بزە هەر لەسەر لێو. دەگمەن نەبا، نەدەگریا.
ئێستەش حوزنم پێوەی نەدیت!

(ڕزگار شێروانی)